

Knihovnicko-informační zpravodaj U Nás

Vyšlo: 16. 3. 2017

Číslo: Ročník 27 (2017), Číslo 1

Sekce: Šumné knihovny

Název článku: Co je to digitalizace

Autor: Ladislav Hosák

Zdroj: <http://www.svkhk.cz/Pro-knihovny/Zpravodaj-U-nas/Clanek.aspx?id=20170107>

Co je to digitalizace

Ladislav Hosák

Pojem digitalizace je dnes již poměrně dobře známý snad všem, kteří si občas otevřou noviny nebo si pustí televizi. Všichni podvědomě tušíme, že jde o způsob, jak dostat knížky z analogové (fyzické) podoby „do počítače“ tak, aby si k nim mohli najít cestu i lidé, kteří jinak do knihovny příliš často nezavítají. Podle Oxfordského slovníku je digitalizace proces, při kterém se převádí dokument z podoby analogové do digitální, čitelné počítačem.^[1] Jelikož však čitelnost počítačem není jediný požadavek, který na proces digitalizace klademe, běžně se používá rozšířená definice zahrnující i zpřístupnění digitálních dokumentů nebo jejich archivaci.

Proč digitalizovat

A proč se vlastně digitalizuje? Odpověď záleží na instituci, která digitalizaci provádí. Běžně totiž digitalizují i ti, od kterých by se to příliš nečekalo. Například pošty, které tímto způsobem zpracovávají poštovní směrovací čísla na dopisech. Pracovníci pošty díky tomu mají k dispozici přesný seznam zásilek a vědí, kam je doručit. Paměťové instituce však mají na digitalizaci jiné požadavky. Ty se týkají především zpřístupnění fondu v digitální podobě co největšímu množství čtenářů a uchování podoby dokumentů fyzicky jinak poškozených či degradujících. Máme-li ve fondu unikátní monografii, jedinečnou například stářím nebo zpracováním, není ji možné již dále půjčovat čtenářům kvůli velkému riziku ztráty nebo poškození. Digitalizací dosáhneme toho, že si takový titul budou moci přečíst všichni zájemci. Pokud je knížka odcizena nebo úplně zničena, je digitální verze to jediné, co může knihovna uživatelům nabídnout. Právě tehdy se hodí mít k dispozici takovou verzi publikace, kterou si mohou uživatelé přečíst i ve chvíli, kdy již předloha není k dispozici. Naším cílem je použít digitalizaci jako nástroj pro ochranu a širší zpřístupnění fondu tak, aby přinášela čtenářům vyšší komfort a přidanou hodnotu.

Proces digitalizace

Proces digitalizace chápe každá knihovna jinak. V některých knihovnách začíná již výběrem dokumentů podle předem připravených kritérií a někde až ve chvíli, kdy se začíná fyzicky skenovat. Zároveň je vhodné před samotnou digitalizací provést ještě další kroky, například materiály rekatologizovat či věnovat další péči jejich fyzickému stavu. U velmi poškozených dokumentů je vhodné před samotným začátkem provést důkladnou restauraci nejen proto, aby dílo vypadalo v naskenované podobě co nejlépe, ale i proto, aby se při manipulaci zabránilo vzniku dalších škod. I při sebeopatrnější manipulaci je totiž skenování pro materiály fyzicky namáhavé, a to především pro knižní vazbu. Někdy je vhodné například monografii před digitalizací úplně rozvázat, čímž se eliminuje poškození vazby, a navíc je možné pohodlně naskenovat jednotlivé stránky.

Skenování

Samotný převod z analogové do digitální podoby probíhá naskenováním předlohy na skeneru, tedy zařízení určeném pro převod obrazu do podoby čitelné počítačem. Skenerů je několik druhů a můžeme je rozdělit podle velkého množství kritérií. Může se jednat například o velikost skenovací plochy, rychlost snímání, rozlišení naskenovaného obrázku, nároky na softwarové a hardwarové vybavení a další speciální požadavky. Nenáročný skenování je možné provést i na běžném stolním skeneru, který může mít každý na pracovním stole nebo jako součást multifunkčních tiskáren. Pokud ale máme vysoké požadavky na kvalitu nebo pracujeme s velkoformátovými předlohami (typicky mapy nebo noviny), je zapotřebí použít již speciální skener. V našem případě se jedná o tzv. planetární skener, což je zařízení vybavené nástroji pro usnadnění digitalizace knih. Ty se umístí na stůl, případně na polohovací zařízení (tzv. kolíbka), které umožňují skenovat knihu tak, aby nebyla rozevřená až do úhlu 180°, a tím zmenšují namáhání knižní vazby. Nad skenovací plochou je umístěné rameno se skenovací hlavou a všemi dalšími potřebnými čidly, senzory a lampami pro lepší osvětlení předlohy. Samotné skenování je pak proces, kdy skenovací hlava postupně zaznamenává celou skenovací plochu (nebo případně jen vybraný úsek) a naskenovaný obrázek nám uloží do počítače.

Digitální knihovna

Výsledkem digitalizace je pak digitální knihovna. Ta může mít mnoho podob, od webové stránky až po databáze se vzdáleným přístupem a ověřováním uživatelů. Nejčastěji je však možné se setkat s webovou aplikací typu *Kramerius* (především v knihovnickém prostředí) nebo *DSpace* (typicky univerzitní knihovny). Digitální knihovna je pro uživatele nejviditelnější část procesu digitalizace. Pro čtenáře jde o jednoduchou a snadno přístupnou webovou stránku, kde může vyhledávat a číst digitalizované monografie, periodika, nebo třeba prohlížet mapy a poslouchat zvukové záznamy. Digitální knihovny jsou tvořeny s ohledem na uživatelský komfort a snadnou dostupnost stovek gigabytů, až terabytů objemu dat pro koncového uživatele. Právě naplněná digitální knihovna splňuje první cíl digitalizace, a to nabídnout čtenářům co nejsnadnější přístup k našim fondům v elektronické podobě.

Správa dat

Druhým cílem je zajistit uložení digitalizovaných materiálů. K němu vede ale náročnější cesta, jelikož je zapotřebí mít k dispozici dostatečnou infrastrukturu (servery či datová úložiště), stejně jako jasně definované a standardizované formáty, ve kterých mají být data uložena. Správu datových úložišť vykonávají knihovny, které si musí samy zajistit dostatek volného místa a jeho adekvátní administraci. Ta spočívá v jasném, transparentním a univerzálním formátu. V České republice byl za tímto účelem pro digitalizaci v podprogramu VISK 7 vytvořen tzv. *NDK balíček*, což je standard obsahující řadu metadat o digitálním dokumentu (popisná, technická, strukturní a administrativní), skeny ve formátu pro archivaci a zpřístupnění a soubory OCR. Tato jasně definovaná struktura napomáhá tomu, aby byly jednotlivé balíčky dobře přenositelné mezi různými digitálními knihovnami.

Výhledy do budoucna

Ačkoliv je digitalizace ve větším měřítku jevem poměrně novým a pro mnoho knihovníků téměř neznámým, jedná se o důležitý, klíčový proces z hlediska budoucího vývoje knihovnictví. Zpřístupnit fondy knihoven co největšímu množství čtenářů tak, aby nedocházelo k degradaci nosičů, a zajistit dostupnost dat teď, stejně jako do budoucna je velký úkol a digitalizace je velkým krokem k jeho splnění.

Kontakt na autora: ladislav.hosak@svkhk.cz

[1] Digitize: definition. *Oxford Dictionaries* [online]. Oxford: Oxford University Press, 2017 [cit. 2017-01-11]. Dostupné z: <https://en.oxforddictionaries.com/definition/digitize>